

Podoba Antona Slodnjaka

Jože Pogačnik

I.

»Z besedo se ne plača dolg« (Shakespeare)

Na dan 14. sušca je med nas in v svet prišla novica: nenadoma je preminil profesor Anton Slodnjak. Iznenadenje in pretresenost sta bili splošni in nedeljivi. Pojem smrti nekako ni šel skupaj s podobo pokojnika, ki ni kazal ne let in ne psihodinamične izčrpanosti. V zadnjem pogovoru z njim (konec prosinca) je bilo sicer zaslediti tudi temo, kako mora izbirati zadolžitve in zaokrožiti svoje preučevanje Prešernove dobe z izdajo Čopove korespondence, ker da nima več časa na pretek. Bolj je dal misliti poslovilni stavek, s katerim je ta vitalni in v življenje zagledani človek zaprosil, da se mu pogosteje oglašam, ker da je hudo osamljen. V življenju prihaja pogosto do takšnih besed in po navadi jim pripisujemo manjši pomen od tistega, ki bi ga najbrž morali. Oba pojma, čas in osamljenost, se zdita ob nepreklicnem dejstvu usode dovolj pomenljiva za uvod v oris poglobitvinih značilnosti, ki označujejo podobo Antona Slodnjaka.

Nekdanji njegovi dijaki in (slovenski, hrvaški ter nemški) študentje označujejo A. Slodnjaka kot »naš profesor«, kar velja razumeti kot milostno označbo zvestobe, naklonjenosti in privrženosti. Pri literarnem zgodovinarju, kar je bil ta človek po vokaciji, razlog za takšen odnos nikakor niso samo študije ali razprave, čeprav so tudi med temi mnoge odločilno usmerile v študij najbolj človeške in najbolj narodne vede; študije in razprave so namreč — v nasprotju s književnostjo samo — tako zelo in tako naglo izročene minljivosti, kar v večini primerov pomeni — pozabi. Obstajati mora nekaj,

kar se izraža bolj v odnosu do poklicne dožnosti in v izviru besede, ki je, če je med sogovorniki vse prav, še vedno most med ljudmi. V igri so očitno neke človeške in osebnostne moči, katere omogočajo in vzdržujejo spontano množinsko obliko osebnega zaimka, s katerim je vzpostavljena skupnost med sabo različnih ljudi, ki pa se grejejo na žarkih istega sonca in z različno močjo sicer, a vendarle vsi, občutijo blagodejnost topline. Med izviro topote in ljudmi, ki so v njenem prostoru, se je spletla mreža, ki te, čim bolj zoriš za starost, vse bolj zapleta v svoje niti.

A. Slodnjak je z literarnozgodovinskim, kulturološkim in leposlovnim delom zadovoljeval svojo notranjo potrebo, ki je bila spontana, nujna in zahtevna. V energiji, ki jo je ta potreba izzvala, ni bilo zakona entropije, pač pa je opazno imanentno načelo narave, ki nujno vedno povezuje s prijetnostjo. Delo, katero ga je vezalo, mu je bilo predvsem notranje zadovoljstvo, kar ga je vse do visokih let ščitilo pred dvomom o smislu in pomenu početja, kateremu se je nepreklicno zapisal. Potrebo in zadovoljstvo je zbujal tudi pri svojih učencih, ki pa jim ni mogel odvzeti bremena dvoma, a jih je vseeno povezoval v posebno človeško združbo in vzgajal v zvestobi do besedne umetnosti ter poklicnega dela. Z iskanjem tistega dogajanja, ki je zunaj predpisanega književnega okusa ali znanstvene norme, je preprečeval nastanek kakršnega koli zadovoljstva z doseženim, ker se je zavedal, da je zadovoljitev v obstoječim ugasitev dialektične iskre duha. M. Krleža je označil resnico kot potrebo in zadovoljstvo v izrekanju tistega, kar bi bilo s stališča osebnega ali družbenega ugodja boljše zamolčati. S tega vidika nima posameznik od resnice nobene koristi, ker imajo »inženirji duš« v zgodovini vedno razpisano tirnico za tistimi, ki uhajajo iz vsakdanje pragmatičnosti in so zoper težnjo, da se iz konformizma napravi mit. A. Slodnjak je to nekajkrat skusil v svojem življenju, kljub temu pa je ostal zmeraj zgled pokončne hoje skozi življenje, kar mu je celo pri nasprotnikih, katerih število raste z veličino človeka, pridobilo spoštovanje. Izrekanje resnice je bilo zanj namreč tudi potreba in zadovoljstvo, vse drugo pa prazne marnje, s katerimi si je mogoče pridobiti celo časti in slavo, ki pa se vedno izkažejo kot zgodovinska ničevost. V skladu z njegovim notranjim bistvom je samo umerjena skepsa, ki je, če je prava, vedno ustvarjalna, nikoli pa se ni pojavilo omalovaženje, v katerem se praviloma razkriva samo gesta duhovne jalovosti.

Literarni zgodovinar ima v današnjem svetu predvsem zadovoljstvo osamljenca; to zadovoljstvo je združeno z notranjo potrebo, oboje pa pomeni bistvo in smisel njegovega življenja. Bistvo Slodnjakove dejavnosti je bilo — povzeto na kratko — v naslednjem:

- vednost, da se je v znanosti opredeljevati do stvari in ne do ljudi;
- potreba, da se v dialogu izmenjujejo misli in ne samo besede;
- značajska trdnost, ki ne dovoljuje, da se znanstveno spoznanje kakorkoli instrumentalizira;
- zavest, da so med cvetjem vse barve enako lepe, kar omogoča strpnost in spoštovanje;
- spoznanje, da je književnost izraz življenjskega bistva in govor srca, kar pomeni, da je tudi za življenje najprej treba imeti srce in sočloveka gledati v srce.

S takimi lastnostmi je bilo izpolnjeno vzgojiteljsko, predavateljsko in strokovno delo A. Slodnjaka. V njem sta bila vest in zavest človeka, ki je bil zvest globljemu smislu svoje eksistence in se je nanj ob sleherni prilož-

nosti dostojanstveno odzival. Ker v humanistični znanosti niso toliko pomembne rešitve kakor postavljanje pravih vprašanj, in ker je vsaka strokovnost, ki ni namenjena človeku, lažna, je pokojni A. Slodnjak lahko zadoščen: obojega je imel v obilju in zato njegova pot pod zvezdami tudi za prihodnost zapušča vidno sled.

II

Zunanja biografija prof. Antona Slodnjaka je preprosta. Kmečka hiša v slovenjegoriških Bodkovcih ga je rodila 13. junija 1899 in ga vzgajala do 1912. leta, ko je stopil v mariborsko klasično gimnazijo. V letih prve svetovne vojne je dozoreval njegov odnos do domovine, države in socialne skupnosti. Le za trenutek se je prepustil misli, da bi študiral agronomijo, ker sta ga ves dotedanji način življenja in celotnost njegovih pogledov na svet nujno prignala na slavistiko v Ljubljani. Poglobljen študij, ki se mu je posvetil z živahno vnemo, je dozorel leta 1924 s tezo o Davorinu Trstenjaku, s katero je v začetku 1925 promoviral. V študijskih letih 1925/26 je poglobljal svoje znanje na univerzi v Krakovu, na kateri je bil zadnje leto tudi lektor za slovenščino. Po vrnitvi je 1927 diplomiral in dobil po posredovanju prof. Ivana Prijatelja službo na trgovski akademiji v Ljubljani. Pristnost povedanega in čar prepričevalne besede sta se močno vtisnila v spomin rodov, ki so ta zavod obiskovali do leta 1945. Presledke v službovanju je povzročila samo okupacija, ko je moral trikrat v zapor (1941, 1942, in 1945) zaradi zvez in dela za Osvobodilno fronto slovenskega ljudstva. Po vojni ga je življenje poklicalo v kabinet načelnika za strokovno šolstvo pri ministrstvu za trgovino in preskrbo. Iz pisarne pa ga je vodila pot tja, kjer je njegova usmerjenost našla svoj življenjski smisel, na univerzitetno stolico za slovensko književnost. Po prizadevanju prof. Antuna Barca je 1947 postal izredni profesor na filozofski fakulteti v Zagrebu, odtod pa je 1950 prišel kot redni profesor v slovensko prestolnico. S tem je stopil v središče naših literarnozgodovinskih prizadevanj in mu je bilo omogočeno resno in predano študijsko in pedagoško delo, ki ga je opravljal kot predstojnik slovenskega inštituta in kot vzgojitelj mladih slavističnih rodov.

Burja okoli Slodnjakove nemške knjige je avtorja 1959. leta prisilila, da je dal slovenski univerzi slovo. Dejanje, ki je bilo že nekaj let kasneje ocenjeno kot »povsem nepotrebna gonja« (Bogo Teplý v *Novih obzorjih* 1964, str. 284), ga je pahnilo v še bolj intenzivno delo. V času, ko je spoznaval človeško majhnost, so mu ostali zvesti drugi republiški centri, od ljubljanskih založniških hiš Slovenska matica in na koncu — tujina. Prof. Slodnjak je namreč v študijskem letu 1961/62 prevzel mesto profesorja gosta na Goethejevi univerzi v Frankfurtu ob Mainu, na kateri je deloval do 1965 v zvestobi do slovenske književnosti in v ljubezni do novih generacij, ki so ga bile voljne poslušati.

Ta biografska skica pa prav malo odgrinja tiste temeljne doživlajske vzleze in spoznavna križišča, ki jih je moral Slodnjak pregnesti v sebi, preden si je izoblikoval svoj pogled na življenje in si je pridobil svoje principe o literarni znanosti. Zato mora biti Slodnjakova notranja biografija poseben problem študije, ki hoče govoriti o razvojnih težnjah in dognanjih njegovega literarnozgodovinskega spoznavanja.

Ljudi, iz katerih je izšel, in pokrajino, ki jo je v mladosti doživel, je večkrat poskusil sam označiti. Slovenjgoriški del Štajerske nima kakih geografskih značilnosti, ki bi ga ostro ločile od sosedov. Zato je nanj močno učinkovalo sosedstvo z germanskim in ugrofinskim življenjem. V notranjosti dežele so nastajala že zgodaj predvsem nemška gnezda, po mestih, večjih trgih in gradovih, iz katerih se je tuj socialen in kulturni vpliv širil na podeželje. To je ustvarilo samosvojo podobo predstavnega, miselnega in čustvenega sveta, kar se najjasneje vidi v občevalnem jeziku. Ta nosi znamenja vplivanja severnoslovanskih jezikov, razodeva poteze sosednjega kajkavskega narečja srbohrvaške skupine, obilo pa mu je v artikulacijskem, fonetičnem in sintaktičnem pogledu zapustila tudi madžarščina. Ta je učinkovala sicer predvsem na prekmurščino, njene sledove pa je mogoče odkriti tudi v prleščini. Vsi govori vzhodnoštajerske dežele pa so brez izjeme podlegli vplivu nemščine, ki jim je dala mnogotere sintaktične posebnosti. Vse to je imelo za nasledek, da so akustične, logične in čustvene poteze ljudi v teh krajih izrazito drugačne od gorenjskih ali dolenskih značilnosti. Skupen melodični in duhovni ritem v življenju vzhodnoštajerskega človeka je opredelil tudi bistvene poteze doživljanja sveta in življenja.

To je enostavnejše in se preliva bolj v širino. Ne prizadeva si toliko za globinsko komponento doživetij, kakor na primer v kranjski skupini. To je posledica pretežno kmečke socialne značilnosti, ki se krčevito oklepa svojega stvarnega in duhovnega sveta. Srednjeveška pokrajinska razcepljenost, ki je postavila zametke svojevrstni razdeljenosti slovenskega človeka na nekaj karakterološko različnih vrst, je ob močnem germanskem pritisku dobivala še poseben značaj. Usoda mejaša je ljudi silila v stvarno in drobno vsakodnevno narodnoobrambno delo. Zato so si — kolikor niso omagali — pridobili močan narodni čut, svoje moči pa izživeljali v drobnih konkretnostih, v stvarnosti, ki je bila osnova za neposreden izraz duševnega dogajanja in razpoloženja. Izreden tovariški čut jim tudi v ustvarjalnih poskusih vtiskuje pečat darežljivosti z duhovnim bogastvom. Ker je razmerje do ljudi tovariško in bratovsko, ni nobenega prikrivanja. Ker je vse jasno, zato v medsebojnem stiku tudi ni skrivnosti. Doživljanje je premočrtno, zaradi česar ne občutijo vrednostnih razločkov med življenjskimi položaji in doživljaji. Zato sta razburjenje ali večji doživljajski pretres redkejša kot drugod. Kadar pa pride do njega, se razlije v širino, v kateri izginjajo meje stvarnega in se prepletajo z brezbrežnostjo nezavednega. Takšna jezikovna in psihična struktura, ki je bistvena karakterološka poteza vzhodnjaškega človeka, a je v njenem okviru seveda možna cela vrsta individualnih razločkov in različic, ki jih daje pisanost življenjskega procesa, je ustvarila tudi značaj kulturno in literarno tvornega dela njegovih ustvarjalcev. Z dediščino svojega rodu in z njegovimi duševnimi gibalci so stopali v življenje, delovali in odgovarjali so na časovna vprašanja v skladu s svojimi temeljnimi posebnostmi, le-te pa so bile večkrat vir nerazumevanj, nesporazumov ali živčnih polemik. Prof. Slodnjak si prav s tem pojasnjuje nekatere primere iz slovenske literarne zgodovine (npr. Vrazov primer). Mnogoterata lastnost pa se tudi v Slodnjakovem življenju in delu dá razjasniti iz tipike pokrajine in ljudi.

V takem okolju so se oblikovali osnutki za kasnejše značilnosti in so se razvijale od rojstva dane dispozicije. Slodnjak sam pripoveduje, da je do-

raščal v Aškerčevemu imenu. Iz kaplanovanja tega modernega Ahasvera v sosednjem kraju se je ohranilo v družini obilo spominov nanj. Zlasti oče, razgledan prevoznik in svetovni romar, ga je imel v čislih, ker mu je prijal nauk o čistosti narave in o grehu, ki je kršitev naravnih zakonov. Njegovemu romantičnemu gledanju na svet je ustrezala taka miselnost, saj je bil v sebi trdno prepričan o globljih vezeh med človekom in naravo, ki ima očiščujočo moč, in človek toliko časa pošteno in lepo živi, dokler se z njo ne spre. Ta vdanost je vodila v mit o zemlji, ki je odrešiteljica tudi v človekovih padcih, zaradi česar se je treba poglobljati vanjo, če hočeš najti sebe. Nekaj te miselnosti je pečat vzhodnoštajerskih ustvarjalcev, prodrla pa je tudi v osnove literarnozgodovinskega dela prof. Antona Slodnjaka. Med njegovim očetom in Aškercem je bilo nekakšno prijateljstvo prav zaradi takih stičnih točk. Mati je bila stanovita kmečka hči, ki se ni hotela ločiti od zemlje svojih dedov, glede vzgoje in življenja pa zelo strogih nazorov. Vendar je ob Aškercu izgubljala mejo med tem, kaj se po njenem ne sme in kaj se sme, ker jo je prevzela njegova dobrosrčnost in usmiljenost do ljudi. Ta svojevrstna, a naravna in doživeta življenjska filozofija staršev se je spletala z zgledi in stiki z drugimi ljudmi. Med njimi je bilo nekaj ljudskih pesnikov in pripovednikov, bili so pa tudi navdušeni bralci slovenske knjige, kakor na primer gluhi sosed, o katerem pripoveduje Slodnjak v uvodu k Šenoovemu *Nageljnu s pesnikovega groba*. Prav to hrvaško delo je obrnilo njegovo radovednost od ozko štajerske pokrajinske pismenosti v hrvaško književnost. S tem se je začel proces večjega pomena, ki je rodil prve sadove v mladostniških letih. Slodnjakova družina je živela na razmeroma trdni domačiji, kar je ni spravljalo v prehudo odvisnost od socialno močnejših. Zato je bila v njej živa zavest o pripadnosti k štajerski celoti. Oče je bil znan narodnjak; enako zavzeti za slovensko stvar pa so bili tudi materini sorodniki. Eden od teh je bil zavoljo narodnostnih zadev izključen iz gimnazije. Slodnjak sam zaradi takega »slovesa« ni odšel na gimnazijo v Ptuj, marveč v Maribor. Ko se je seznanil s hrvaško literaturo pa je še ostreje kot drugi začutil globino narodnostnega problema. Štajerci so namreč od vseh Slovencev najhitreje podlegali germanizaciji. Ta ugotovitev je bila v Slodnjaku temelj, ki ga je vedel v upor.

Iz sprepleta nezavednega z zavestnim se je tako oblikovalo njegovo, na čustvu sloneče pojmovanje narodnosti, podani pa so bili tudi zarodki za kasnejšega oznanjevalca jugoslovanske ideje. Zato je prvo večje doživetje Slodnjakove mladosti doživetje narodnosti in srečanje s knjigo, ki pa je imelo širše posledice, kakor bi se zdelo na prvi pogled. Zanimali ga niso avtorji, marveč je hlatal za vsebinskim dogajanjem. V njem je odkrival življenjsko urejenost in socialno pravičnost, kakršnih v obdajajočem ga življenju ni več našel. Tako je že v fantiču, ki je šele prihajal do prvih globljih spoznanj, rastel razkol med zamišljenim in resničnim svetom, kar se je kasneje razraslo in postalo temelj za prodornost študij o Prešernovi umetnosti in romantični dobi. Zanimanje za knjigo ga je zblížalo z domačim kaplanom, ki mu je prvi razširil obzorje tudi na ustvarjalca in mu s posojanjem knjig iz svoje knjižnice napravil veliko uslugo. Učitelj je v šoli učenecem prebiral Gregorčičeve pesmi, jih razvnel, da so se jih učili na pamet, in s tem še stopnjeval radovednost kmečkega šolarja. Ta zavzetost pa se je križala z nameni staršev, ki so ga hoteli vpreči v delo. Sredi pašnika in na njivi pa je bila njegova misel ob knjigi.

Ob Šenoovem *Nageljnu s pesnikovega groba* je postal radoveden, kakšne so Prešernove pesmi. V vasi jih ni mogel dobiti, zato se je odločil za drzno dejanje — naročil jih je iz Ljubljane. To je bilo prvo srečanje z lepoto in čarobno močjo tistega pesnika, ki mu je Slodnjak v zrelih letih posvetil največ pozornosti.

To dejstvo samo po sebi pa je postalo večjega pomena, ko je Slodnjak stopil na mariborsko klasično gimnazijo. Med sošolci je kmalu dobil sloves dobrega poznavalca Prešernove poezije. Ta je imela v njegovem življenju pomembnejšo vlogo zato, ker ga je potegnila iz ozke štajerske pokrajinske miselnosti in vklenila v splošno slovenski svet. Zato ni pretirano reči, da je prav v teh letih kot razmeroma star nižješolec doživel svoj narodni in umetniški krst. Mesto, ki je vanj prišel, je bilo izrazito nemškutarsko in strupeno. Slovenec, ki ni bil narodnostno dovolj trden, je vsaj omahnil ali pa se povsem izgubil. Za Slodnjaka te nevarnosti ni bilo. Reševala ga je navezanost na zemljo in rod, od nemštva pa ga je ločevalo tudi poznanje slovenske in hrvaške literature. Prepada med meščanskimi in kmečkimi dijaki je razvijal njegov že ob knjigah zasnovani čut za socialna vprašanja. Doživetja take narave so bila temelj njegovim prvim leposlovnim poskusom. Zakaj zgledi iz prebranega in obilje lastnih doživljajev ga je zgodaj privedlo na misel, da bi se sam spoprijel z oblikovanjem v besedi. Zato je postal spodbuda sošolcem in organizator literarnih dejanj. V 1. ali 2. gimnazijskem razredu je s Fr. Radšlom izdajal leposlovnih listič, o katerem se je ohranilo samo sporočilo, ne vemo pa mu niti naslova (menda mu je bilo ime *Drava*.) Že to dejstvo samo po sebi je bila gesta slovensko čutečega mladeniča, ki ga zapostavljanje slovenščine na vročih tleh mariborskih narodnostnih bojev ni zmedlo. Slovenskemu jeziku sta bili odmerjeni samo dve uri na teden, in še ti dve sta bili postavljeni na konec delovnega dne, da so se nemški dijaki lahko odstranili. Slovenski pa so imeli to srečo, da jih je poučeval profesor, ki je bil sam živo zainteresiran tudi za pojave v moderni književnosti. Že v nižji je Slodnjaka poučeval Anton Dolar, ki je osebno poznal Cankarja. Tudi v šoli mu je od časa do časa kanila beseda o njem, s čimer je spletal vezi med mladino in tedanjo sodobno slovensko leposlovno ustvarjalnostjo. V 5. in 6. gimnazijskem razredu ga je zamenjal Franc Jerovšek, ki je posebno pozornost posvečal literarni teoriji ter s tem v dovtetnejših poslušalcih budil misli o lastnih poskusih na področju leposlovnega ustvarjanja. V zvezi s tem in pa s prebujenimi mladostniškimi potezami je dozorel Slodnjaku zvezek ljubezenskih pesmi, posvečen neki Tuniki, ki pa ga je avtor ljubosumno hranil in ga ni hotel pokazati niti najbližjim tovarišem. Že v tem času pa je obilno pisal tudi prozo.

Spodbude profesorjev slovenščine pa je prerasla osebnost profesorja nemščine Fritza Knappa. Navdušeni Nemeč je odkril bistrost in znanjaželnost svojega učenca. Imel je odlična predavanja o nemški književnosti in je s svojo vzgojiteljsko dejavnostjo skušal pridobivati za nemštvo. Slodnjaku je omogočil vstop v knjižnico Südmarke, s čimer so se njegovemu poznanju slovenske in hrvaške književnosti pridružile evropske literature. V nemških prevodih je bral zlasti ruske in nordijske pisatelje, opojila pa ga je predvsem nemška moderna. Intenzivno zanimanje za nemško literaturo je vidno tudi iz izbora predavanj, ki jih je moral vsak dijak imeti pri Knappu. Pri njih je profesor želel videti, kako zna slušatelj uporabiti njemu dostopno

gradivo in kako se v nemščini izraža. Slodnjak je v 5. razredu predaval o temi *Der junge Goethe*, v 6. pa se je osredotočil na Heinricha Heineja.

Od zavzetosti za nemško kulturo pa so ga odvajali zunanji dogodki. Prva svetovna vojna je vtisnila svoja znamenja tudi tej mladini. Med njo se je začela širiti jugoslovanska misel, ob kateri se je mladi rod prerajal in narodnostno osveščal. Sklenili so posvetiti vse svoje mlade moči uresničitvi teh idealov. Družba mladih mariborskih zanesenjakov se je zbirala na Slodnjakovem stanovanju. Njegova zgodnja spoznanja so se tu tolikanj razraščala, da je bil med najbolj vnetimi privrženci teh idej. To ga je privedlo v spor s šolskimi oblastmi, ki niso dovoljevale takega poleta. Trezni presoji ravnatelja Tominška in svojevrstni naklonjenosti prof. Knappa je pripisati, da ga niso izključili. Ta razburljivi in nevarni dogodek je Slodnjak oblikoval v odlomku avtobiografske povesti, ki je izšel v *Dejanju* pod naslovom *Sprava*.

Trenja v lastni osebnosti in spore z okolico je po 6. razredu prekinil vpoklic k vojakom. Tu se je šolska učenost spreminjala v življenje. Med tovariši delavci se je njegov življenjski in svetovni nazor očiščeval in rasel v realna razmerja. Ton in smer temu procesu je dajalo spoznanje, da je vojska žalitev človekovega dostojanstva. Porastu humanističnega upora pa je bila na poti vsa zapletenost dogodkov, ki je z grozo in hudimi nevarnostmi samo krepila že dokaj oprijemljivo jugoslovansko idejo. V njeni uresničitvi so videli mladi duhovni uporniki zagotovitev svojih narodnih, socialnih in splošno človeških pravic.

S sledovi doživetja vojne in z živo vero v ta svoj ideal se je Slodnjak skupaj s tovariši vrnil k študiju. Takoj so se znašli v vneti delavnosti, katere nasledek je bil hektografiran list v šestih izvodih z naslovom *Omladina*. Edina ohranjena številka iz leta 1919, ki je bila v mariborski študijski knjižnici, je danes izgubljena. Po poročilih sodelavcev pa se da rekonstruirati njena podoba. List je nastal iz narodnostnega navdušenja po prvi svetovni vojni, kar je določilo naslov in utemeljilo njegov program. Urednik je bil Vladimir Kralj, ki je pritegnil k sodelovanju dijaštvo mariborske klasične gimnazije. Glavna sodelavca pa sta bila vendarle samo Kralj in Slodnjak. Prvi je napisal daljši esej o slovenskih literarnih problemih, drugi pa je prispeval nekaj pripovednih poskusov in menda tudi pesmi. V celem sta izšli dve številki, gradivo pa je bilo pripravljeno tudi še za tretjo. Njen izid je onemogočilo vrvenje ob koroškem plebiscitu.

V tem času je omeniti še neko pomembno srečanje, ki je odločilno poseglo v tok Slodnjakovega razvoja in mu uravnalo tudi nadaljnjo življenjsko pot. Bilo je jeseni 1918, ko je v mariborskem Narodnem domu bral svoj spominski govor Ivanu Cankarju takratni kandidat za profesorja na novo nastali slovenski univerzi Ivan Prijatelj. Njegove plemenite in žive besede, ki so se skladale s telesno podobo govornika, so zbudile močan vtis in povzročile pretres. »Opozoriti moram na strašno zmedo v naših dušah. Pravkar smo se vrnili iz vojske na gimnazijo. Kot otroke so nas odgnali, vračali smo se kot starci. Tu na vročih mariborskih ulicah se je nadaljevala krvava vojska«. Tako pravi Slodnjak in z odkritosrčno mladeniško zavzetostjo zatrjuje: »Izbrali smo si ga (sc. Prijatelja) za vodnika in kralja in sklenili, da nikdar ne zatajimo njegovih misli.«

Drugo srečanje s Prijateljem je bilo nekaj pred Slodnjakovim odhodom na vseučilišče. Po nesrečnem koroškem plebiscitu je spet govoril mariborski

mladini in svoja izvajanja strnil v vzklik: »Slovenska duša je na smrt bolna. Rešite jo!« Slodnjaku so ob takih doživetjih odpadli poslednji ostanki nemške šole. Ves se je predal narodnostni ideji. Temelj za to mu je bilo doživetje Prešernove pesmi, ki ga je odvajala od partikularističnih misli in mu zbujala zavest, da je njegovi deželi treba pribojevati večje priznanje, da pa je v njej sami potrebno hkrati prebuditi občutek za povezanost z vso slovensko skupnostjo. Temu smotru je posvetil moči svoje mladosti.

Odločitev za študij po zrelostnem izpitu mu je pripravila nekaj notranjih bojov. Materine želje, ki so ga na tistem spremljale v času gimnazijskega študija, je vnaprej izločil, ker je nazorsko že bil na poti h kulturnemu liberalizmu z močnim poudarkom na socialnosti in strpnosti. Na zagrebški agronomiji, za katero se je odločil predvsem iz materialnih razlogov, ker bi se na njej najlaže vzdrževal, ni zdržal. Zlasti Prijateljev sklep je bil odločilnejšega pomena, da se je še jeseni 1920 vpisal na ljubljansko slavistiko »z namenom, da se izobrazim v slovenskem jezikoslovju, predvsem pa sem se hotel posvetiti proučevanju slovenske literarne zgodovine novejšee dobe« (iz življenjepisa, priloženega prijavi za rigoroz.) Srečanje s slovensko prestolnico in njenim življenjem je razbilo zadnje sledove vzhodnoštajerskega duha. Živa beseda akademskih učiteljev ga je prevzela, njihova predavanja pa so mladostno neurejen študij in doživetja osredotočila na problemsko koncentriranost. Prevzela ga je znanost, ki so jo prikazovali prvi slavistični profesorji na komaj nastali slovenski univerzi. Življenjski idealizem in zanosni žar, ki sta z vsako besedo spodbujala in vabila, zlasti pa prvi večji oseben uspeh pri seminarski nalogi, vse to je speljalo tudi Slodnjaka od leposlovja v znanstveno delo. S tem je bil podan temelj za svojevrstno nihanje med obema načinoma spoznavne aktivnosti, ki tako značilno barva in je vir raznim posebnostim njegove kasnejše delavnosti. V literarnozgodovinskem seminarju prof. Prijatelja je našel svoje torišče. V skladu z dotedanjimi prepričanji in spoznanji je izvrševal svojo mladostno prisego.

Obraunal je problem štajerske pokrajinske kulturne dejavnosti in se posvečal literarnim posebnostim njenih ustvarjalcev. Tako je napisal najprej nalogo o Božidarju Raiču. Referat o problematiki zgodovinskega romana v Evropi je bil bolj zadostitev študijskim predpisom kot izraz avtorjevega posebnega zanimanja. To je bistro doumel tudi Prijatelj, na čigar spodbudo je Slodnjak leta 1924 začel dopolnjevati seminarsko nalogo in zbirati novo gradivo za disertacijo o Davorinu Trstenjaku.

Ob koncu svojih študijskih let je imel A. Slodnjak v sebi zanesljivo intuicijo, bogato znanje in široko izkušnjo, kar ga je usposabljal za celotno gledanje na stroko. Ta celotnost se najbolje razodeva v sintetičnem *Pregledu slovenskega slovstva* (1934), s katerim se je prvič določneje predstavil javnosti. V kasnejšem delu so takšne sintetične celote osrednji del njegove bibliografije: *Geschichte der slovenischen Literatur* (1958), *Zgodovina slovenskega slovstva* (izdaja pri Slovenski matici, 1959, 1961 in 1963), *Zgodovina slovenskega slovstva* (1968) ter *Obrazi in dela slovenskega slovstva* (1975). Sinteza je bila hrbtnica Slodnjakovega literarnozgodovinskega dela; ob njej so nastajale razprave in študije, ki so bile ali priprava za sintezo ali argumentacija načelnih izhodišč. Bolj pomembno pa je, da so vse te študije in razprave osredotočene praviloma na Prešerna, Levstika in Cankarja, kar pomeni, na bistvene probleme slovenske literarne in kulturne pretek-

losti. Iskanju sinteze se tako pridružuje osredotočenost na bistveno, kar oboje je spet prvi pogoj resnega literarnozgodovinskega dela.

Omenjeni trije kulturni delavci so po Slodnjaku očitno sredotočje slovenstva. V njihovem delu je prišlo do kristalizacije slovenskega jezikovno-narodnega značaja in ustvarjalnega odgovora na pobude širših kulturnih krogov ali središč. Vsi trije niso bili samo besednoumetnostni ustvarjalci, marveč utemeljitelji, pobudniki in izvrševalci različnih kulturnopolitičnih procesov. Njihov duhovni profil in njihova dejavnost sta ustrezala avtorjevemu izhodišču, po katerem je »čas pač tak, da je apologija nujnejša kot filologija«.

V ustvarjalni dejavnosti A. Slodnjaka sta modrici umetnosti in znanosti že kar od začetka v sožitju in obe dajeta obilne sadove. Avtor sam pravi, da ga je najbolj »mikala pisateljska slava,« ki je zadovoljevala primarno potrebo po besednem izživljanju. Ko opisuje prvi spopad z urejanjem Levstikovih del, trdi, da je bila to »pretežka naloga«, ki pa je spet spodbudila željo, da napiše povest »z zelo fantastično vsebino«. Avtor je s temi izpovedmi izredno nazorno predočil razumsko raziskovalno voljo in čutno doživljanje, ki se v njem ob literarnem predmetu pojavljata hkratno. Poleg racionalnih spoznav v njem z veliko močjo živi emocionalno dožemanje literature, ki je postalo temeljno načelo estetskega doživljanja in izvir leposlovne dejavnosti. Med racionalnim in doživljajsko-estetskim prihaja, če se želita uveljaviti sama za sebe, do nepomirljivih nasprotij. Odtod v kritični recepciji najprej nekdanji očitki na račun leposlovja (ni literat, temveč zgodovinar) in nato obratni na račun znanosti (ni zgodovinar, temveč literat.) Oba pola svoje duševnosti je A. Slodnjak združil v biografskem romanu, ki po svojem bistvu zahteva prav takšno psihodinamično strukturo. Napisal je tri: o Prešernu (*Neiztrohnjeno srce*), o Levstiku (*Pogine naj — pes!*) in o Cankarju (*Tujec*); vse tri je leta 1976 združil pod skupnim naslovom *Slovenska trilogija*.

S temi romani je A. Slodnjak zrelo uresničil pglavitna določila evropskega biografskega romana. Vživel se je v prikazovanega junaka, hkrati pa je zadržal tudi svojo duhovno fiziognomijo. Med Cankarjem, na primer, in biografom obstaja duhovna vez (»izbirna sorodnost«), zato je bilo mogoče ob nepristranosti prikazovanja razkriti tudi psihološko sposobnost vživljanja. Pri biografskem romanu se je treba zavedati, da je vsak zgled te zvrsti nujno subjektiven in s tem, kakor vse zgodovinsko, minljiv. Junak, čigar življenje in usoda sta opisana, v takšni tematizaciji ustreza (ali se vsaj zdi, da ustreza) samo sedanjemu trenutku, zdajšnji osebi in sodobni življenjski zavesti. Novi bralci in raziskovalci bodo v skladu s spreminjanjem resničnosti in vrednot v prihodnosti tudi v omenjenih avtorjih iskali nove pomene in drugačen smisel; ne bodo pa mogli mimo začetnih tez in aspektov, ki jih je izdelal tako v leposlovju kot v znanosti A. Slodnjak.

III.

Slodnjakov načelni odnos do književnih umetnin bi najlaže označili z Barčevo mislijo: »Književna djela nisu školske zadačnice. Ona su umjetnine, kojima treba pristupati s počitanjem i razumijevanjem za svaku pojedinost u njihovu ustrojstvu« (*Uz Matoševu prozu, Veličina malenih*, Zagreb 1947.) Ta nazor izvira iz spoznanja omejenosti človekovih spoznavnih

moči in iz velikega spoštovanja do umetnin in njihovih ustvarjalcev. Oboje je vzrok, da v Slodnjakovem delu ne moremo govoriti o kakem izdelanem teoretskem nazoru in o dokončni metodi. Govorimo pa lahko o vodilnih in stranskih pricipih tega dela. Pri njihovi oceni bi bilo potrebno razpravljati tudi o razmerah, v katerih je Slodnjak živel in delal. Pri tem je mogoče ugotoviti predvsem silno samozatajevanje in marljivost, ki sta, združeni z vero v smiselnost in zvestobo stvari, držali Slodnjakovo osebo pokonci in jo ohranili nezlomljivo. Sredi viharnih časov je ohranil ustvarjalno in miselno neodvisnost, kar je največja vrednota njegovega dela.

Če na tej podlagi označimo vodilne in stranske principe Slodnjakovega dela, je treba ugotoviti najprej dvoje stvari. Preučevanje faktov in gradiva, ki jih notranje adekvatno logično tolmači, se staplja s sposobnostjo umetniškega doživljanja. V Slodnjaku namreč poleg racionalnih spoznav živi z izredno močjo emocionalno dojemanje lepote, ki mu je postalo princip estetskega doživljanja. Iz tega razpona ne zahaja v dogmatsko-razumsko stališče, ki meni, da je umetnost do kraja spoznatna. Nepomirljivost med racionalnim in doživljajsko-estetskim ga odvrta od misli, da bi bilo mogoče na kakršenkoli način doseči popolno absolutno resnico, ker bi le-to pomenilo konec nadaljnega spoznavanja. Vsak literarni zgodovinar spozna in osvetli le del resnice, ki se ji bližamo asimptotično. Zato iz takega nazora ni mogoče ugotoviti zgrajene in definitivne metodologije, marveč samo skupek splošnih in posebnih vidikov, ki so mu vodila znanstvenega raziskovanja.

Slodnjakovo delo v teoretičnih osnovah ni jasno in do kraja izdelano, ker mu je spekulativna in abstraktna misel tuja. Vrednost njegove literarnozgodovinske aktivnosti je v praktičnih dosežkih, zavoljo česar je problemski popis teoretskih in metodičnih principov razmeroma težak. Ko se je Slodnjak pojavil v areni slovenske literarne zgodovine, so bile njene naloge velike in nujne. Šlo je za vsestransko dokumentirano, enciklopedično informiranje, za določitev cene naše književne preteklosti, za analitično-sintetično, se pravi za vsebinsko in bistveno raziskavo stilnih formacij in njenih pojavov ter za odnos do sodobne nastajajoče literature. Take naloge niso dovoljevale omejitve na ozek odsek literarnozgodovinske preteklosti, in spričo njih niso utegnili popolnoma dozoreti pogledi in načela. Slodnjakova delovna zavzetost in silna raziskovalna energija sta bili porok, da ne bo ostajal nikjer na pol pota, kakor so ostajali njegovi sodelavci. Zato je bil eden zadnjih Slovencev, ki je odlično poznal celotno vsebino slovenskega literarnega dogajanja in se zavestno ni hotel omejevati samo na nekaj problemov.

Njegov odnos do gradiva je pogojen v stališču, ki ga zavzema do določenega literarnozgodovinskega pojava. Pozna ga več, kot ga dejansko uporablja, ker zna izbirati in ločevati tisto, kar je tipično in karakteristično za njegovo pojmovanje problemov. Do predhodne literature je kritičen in skeptičen, kjer pa je spoznal njeno vrednost, ji priznava pomen in uporabnost. Pri estetski oceni se je odločil za relativni princip, ki ugotavlja elemente umetniškega tudi v tistem, kar je v resnici neumetniško. Estetsko metodo je vključil v literarno zgodovino, ni je pa izenačil z njo. Manj kot estetika mu je osnova za kriterij umetniškega življenja? Umetnost je posebna oblika spoznavanja življenja v njegovi neskončnosti in edinstvenosti. Med življenjem in umetnostjo je ustvarjalčeva osebnost. Umetnost je torej ustvarjanje, vsak umetniški izraz pa nosi v sebi doživetje ustvarjalca in povzroča

ново doživetje pri tistem, ki ga gleda, bere ali posluša. Umetnik ob dotiku z življenjem to življenje ponovno ustvarja, a ne v tisti obliki, kakor ga človek dojema. Sublimira najbolj bistveno življenjsko, sega v najgloblje dno, ugotavlja izvor in določa sad. Umetnost se z estetsko presojo ne da izčrpati, ker je tudi življenje neizčrpno. Zato je v Slodnjakovih študijah relativno najmanjša pozornost obrnjena v stilno-formalna in kompozicijska vprašanja. Zato ni praktično skoraj nikdar uresničil prodora skozi osebni avtorjev stil v tolmačenju ideje, talenta in človeka ustvarjalca. Ta vitalistični temelj kriterijem je sorazmerno objektivni, in to daje estetskim sodbam, izdelanim na njegovi osnovi, pečat subjektivne in objektivne vrednosti hkrati. Osnova presoje je namreč popolnoma ista — življenje samo. Kolikor literarnozgodovinska sodba zadeva vanj, je objektivna, se pravi, subjektivnega jedra ne izraža v osebni formi, marveč mu daje znanstveno objektivni format. Ta prehod pa je odvisen od bogastva duhovnega in doživljajskega sveta tistega človeka, ki to delo opravlja. Slodnjakova klaviatura je v tem pogledu dovolj razčlenjena in široka, a včasih nekoliko enostranska, ker ji je zavoljo harmonične notranje urejenosti tuja moderna umetnost, ki temelji na razbitosti človekove duševnosti.

Slodnjakova estetska ocena izvira iz doživetja in duhovnega pretresa, iz intenzivnosti, s katero je določeno delo vzburilo njegov razum in njegovo čustvo. To doživetje pa se prepleta z zgodovinskimi, literarnozgodovinskimi in kulturnimi momenti, ker ga odvrta od tipa zgolj impresionistične oznake. Pri tem je ugotoviti še neko posebnost. S takimi procesi literarnozgodovinske sodbe niso adekvaten izraz tistega, na čemer so bile rojene, marveč so miselno formuliranje doživetja. Umetniško delo pa je težko prevesti v jezik pojmov, zavoljo česar prihaja v Slodnjakovi duševnosti do križanja med asociacijskim esejizmom in strogo analitično znanstveno mislijo. V obeh polih pa je jasno razločen vidik, s katerega to tolmačenje poteka. Slodnjakov idejni nazor, ki izvira iz dediščine meščanskega liberalizma in ima v sebi nekaj primesi kmečkega rodu, se je v nekaterih postavkah približal marksističnemu nazoru, ki preučuje zgodovinsko konkretno in ugotavlja dialektično rast v razvoju. Obe lastnosti sta vidni v Slodnjakovem delu vse od 1924. leta dalje, temelj pa sta predvsem v veliki *Zgodovini slovenske književnosti* (1958).

Heterogenost literarnozgodovinskih nalog je narekovala različnost metodičnih postopkov. Zato ugotovitev nedoslednosti v teoriji in metodologiji ni toliko kritika ali očitanje pomanjkanja smisla za znanost, marveč nasledek globoke povezanosti in orientacije v stanju naše literarne zgodovine. Rdečo nit v tej raznovrstnosti sestavljajo trije temelji, ki so sociološki, organski in ustvarjalni princip. Književnost je zrasla v družbeno-narodni atmosferi in je kazalec njenega gibanja po tem, koliko je naša in enkratna. Preteklost zanjo ni mrtva, marveč ima v sebi potencialne sile, ki vsak trenutek lahko postanejo živa sedanost. V literarnem razvoju je nepretrgana rast, organski razvoj, v katerem je preteklo temelj sedanjemu in je sedanje rezultat preteklega in opora prihodnjemu. Književnost je torej evolucija in kontinuiteta; v njima je vsak posamezen pojav samo del in stopnja celote. Da bi lahko sodili o delu, je treba poznati celoto. In končno: tolmačenja literarne preteklosti ni brez ustvarjalne domišljije in brez doživljajske ter oživljajske moči. V povojnem razdobju je Slodnjak našel ubranost med gradivom in fantazijo, uravnotežil je racionalno spoznanje z intuitivnimi

prebliski in artističnim doživljanjem, kar mu je postavilo pravilna razmerja v njegovo znanstveno delo.

Poleg teh vodilnih je mogoče govoriti še o stranskih principih. Z doživljajsko rekonstrukcijo pesnikove »notranje osebnosti«¹ riše Slodnjak literarnozgodovinske portrete, do katerih prihaja z racionalno in intuitivno aktivnostjo ter z izrabo nihanja od dela k avtorju in od avtorja k delu. Pri dnevni kritiki nekaj problemov ponavadi reši, druge navrže v premislek, pri čemer ga vodi metoda pozitivne induktivne refleksije. Literarnozgodovinske vzporednosti so pri njem podrejenega pomena. Pri sodobnih problemih kaže na njihov izvor v preteklosti, ker ne gleda na pojav izolirano, marveč ga v skladu z organskim principom vzročno utemeljuje v preteklem in povezuje s prihodnjim. O uporabi posebnega principa je treba govoriti pri Slodnjakovi nemški knjigi in v njegovem orisu realizma. Formiranje slovenske književnosti je tesno povezano z oblikovanjem narodnosti. Na tem temeljnem principu je prišlo do sinteze celotnega doseganega dela: estetske ocene, stvarne zgodovinske analize, organskega vidika in ustvarjalnega doživljanja procesa in osebnosti. Pri tem je posrečeno reševal aktualne naloge literarne zgodovine kot znanosti, tolmačil našo književno preteklost kot književno in umetniško izraženo samozavest naroda in družbe, ustvarjalno povezoval probleme naše književne in družbene preteklosti s sodobnimi dogodki ter s tem svoj subjektivni odnos stalno spreminjal v objektivnost resničnega dogajanja.

Po vsem tem preostaja samo še ena naloga: notranji profil osebnosti, ki je ustvarjalec spoznanega literarnozgodovinskega dela. Ob popisu njegovih znanstvenih lastnosti, teoretičnih misli in metodičnih uporab jih je bilo vsaj slutiti, za izčrpnost teh izvajanj pa jih je potrebno tudi izreči. Osnovni značilnosti Slodnjakove osebnosti sta kritična zavzetost in borbeno uveljavljanje. Njegovo bivanje je posvečeno kopičenju literarnozgodovinskih spoznanj. Vprašanje je, s kakšnimi sredstvi in v kateri smeri jih ureja. V prvih fazah mu je v literarno-kritičnem delu subjektivna odnosnost pojavov že tudi princip organiziranja spoznav. Ob sprejemanju vtisov slehernega samo registrira in fiksira v njegovem pojavnem odnosu in doživljajskem zaporedju ter tako oblikuje celoten potek dogajanja. Ker nima kriterijev zunaj sebe, sledi poteku doživetja in ne more vrednostno razvrščati njegovih sestavin. Kritična misel pa je združitev vrednotenja in védenja, soočenje danosti in možnosti ter zanikanje tako vrednostnega apriorizma kakor tudi faktografskega pozitivizma. Pri Slodnjaku se pojavi v monografiji o Davorinu Trstenjaku, se razvija skozi trideseta leta in polno zaživi po zadnji vojni. Z odkritjem smisla v gradivu se mu je subjektivna kombinatorika poglobila v prodorno spoznanje. Resnice pa, do katerih je prihajal, so prehajale v strast. Strast pa je neka trajna nujnost posameznika, in ta je Slodnjaka silila, da je spoznane resnice preoblikoval v dejavne. Njegov temperament ni mogel ostati utesnjen v tog okvir kulturnega ravnovesja in brezbrizne korektnosti. Na mesto upoštevanja in nedotakljivosti postavlja spoštovanje in bojevito zavzetost, na mesto brezobveznosti pričevanja zastavitev v uresničevanju. S tem si je izbral naporejšo obliko znanstvenega uveljavljanja, ki pa je hkrati človeško polnejša. Zakaj v njej gre za poskus posvetitve in trajne osredotočitve na določeno življenjsko smer. Kljub temu da se zdi ponekod, da mu gre za aktivno razsežnost po improvizaciji, zaradi česar mnoga njegova mnenja ne morejo preiti v prepričanje, je vendar zvečine osebnost,

ki ima smer in cilj ter zato tudi prodorno moč. Zato lahko vpliva, zbuja zavzetost in je pozitivno ali negativno spodbuden.

Ob navedeni dve lastnosti se postavljata naslednji dve, ki sta konstanti Slodnjakovega življenja, ter jima je ime — ustvarjalnost in ljubezen. Medtem ko cinizem ne najde nič polnovrednega, ničesar, kar bi sestavljalo konstitutivno jedro osebnosti in pomenilo izhod iz življenjske improvizacije, gre pri Slodnjaku za resničen stik s samim dogajanjem, gre za lastno gnetenje in iz njega izvirajoče pristno doživetje. Iz človeka, ki je ustvarjalen in ljubeč, se utrinja neka svojevrstna akcija, neka lastna pobuda, v kateri se izraža in označuje. Le dejaven posameznik je tudi resničen posameznik. Zanj sta življenje in mir dvoje nezdružljivih nasprotij. Ker se je odločil za prvega, mu je odtegnjen drugi. Zato je mlad po doživljanju, ker ljubi ljudi in ima rad umetnost. Zakaj samo življenje in umetnost, ki je njegov izvleček, ne zastarita. Ta ljubezen mu je obarvala sestavine njegovega literarnozgodovinskega nazora. Če kaj ljubimo, nam je drago vse, kar je v zvezi z objektom, ki ga imamo radi. K temu se je pridružila še zavest, da so največje umetnine nastale za ceno krvavih žrtev, pomanjkanja in izkoriščanja in so torej le kompenzacija človeškega trpljenja in revščine. Oboje skupaj je zbudilo tipično slovensko potezo, ki je ganjenost spričo vsake plemenite besede, žrtve ali dejanja. Zato je pri Slodnjaku ponekod emocionalni vidik preveč sentimentalni in subjektiven ter ovira pravično dojetje celote.

V Slodnjaku je bilo nekaj duha nekdanjih taborskih govornikov. Ni kabinetni človek, ki bi se zapiral vase in svoja dognanja objavljaj samo v ozkih strokovnih časopisih. Njegov namen je, da jih napravi dostopne vsem, zavoljo česar objavlja tudi v dnevnem in lokalnem časopisju ter uresničuje svojo zamisel z živo močjo govornice besede. Ta beseda je ohranila artikulacijske in fonetične posebnosti rodnega govora in se le s težavo trgala iz predavateljevih ust, kakor da bi se bala s svojo preprostostjo ali banalnostjo vsakdanje uporabe oskruniti ali celo zgrešiti doživetje, ki ga hoče posredovati. Slodnjaku je bilo predavanje intenziven napor, v katerem še vedno deluje raziskovalna in ustvarjalna misel. Ni bil predavatelj, ki bi dal vse na retorične učinke, marveč je bil človek, ki išče svojim besedam in doživetjem odmeva v poslušalcih. Ni to suho podajanje dognanih znanstvenih resnic, marveč učinkovanje, ki potegne za sabo, zbuja misli, pomisleke ali zavrnitve. Fluid med katedrskim pultom in med poslušalstvom, ki izkazuje resno delovno voljo, je bil vedno ustvarjen. Ustvarjen pa je bil zavoljo pristne vsebine in odkritosti pripovedovanega, v čemer se združujeta aktivnost predavatelja in poslušalca.

Celo Slodnjakova zunanja podoba je razodevala spoznane lastnosti njegove duševnosti. Koščeni, podolgovati obraz, ki ga razsvetljujejo pametne in dobre oči. Vanj je vrezalo delo, pa tudi trpljenje, preštevilne poteze. V njem je nekaj, kar priča o asketski zadržanosti in o goreči vnemi. Na njem se bere slast ustvarjanja, pa tudi muka spoznavnega nemira, ki piše mrke poteze. Za to vnanjo podobo pa je videti odtis človeške dobrote in topline, ki je njegovim poznavalcem posebno veliko doživetje. Kakor mu je v literarni zgodovini jedro in smisel vsega človek, tako mu je bil človek merilo v življenju. To pa potrjuje, da med njegovim življenjem in vrednotami, ki jih ugotavlja v književnosti, ni bilo prepada.

Po ugotovitvi osebnih lastnosti in po spoznanju znanstvenih posebnosti in principov, ki jih razodeva Slodnjakovo delo, je mogoče zaključiti: v njem

je ustvarjen poskus sinteze med vsemi tremi tipi slovenske literarne zgodovine v XX. stoletju. V najboljših študijah in v zadnjih knjigah združuje Kidričevo gradivsko natančnost s Prijateljevim estetskim okusom in zanosno besedo, k obema pa dodaja še Žigonovo zanimanje za formalne probleme. Ta strnitev pa je ustvarjalna in neeklektična ter pomeni kvalitativno novo in višjo stopnjo slovenske literarne zgodovine.

Slodnjakovo delo je enako pomembno po spodbudah, ki jih daje raziskovalcu, kakor po znanstvenih rezultatih, ki jih je vgradil v slovensko literarno zgodovino. Objektiven delež tega literarnozgodovinskega dela je najbolje viden v tem, da danes ne moreš nikjer in ob nobenem problemu mimo njegovih ugotovitev, zamisli ali slutenj. Čeprav jih je včasih potrebno z znanstveno kritiko zavreči, pomenijo tudi taki, kakršni so, izredno ustvarjalno obliko literarnozgodovinskega spoznavanja. Najmanjši članek je pisan z enako prizadetostjo kakor največja knjiga in v malem razkriva vse avtorjeve lastnosti. Pri Slodnjaku je izviral vse iz celotnosti in polnosti, hitre improvizacije in lahkotne površnosti pri tem ni poznal, ker mu je bilo tudi majhno opravilo del službe stvari, ki jo je pojmoval čisto, pošteno, pravično in resno.

Doslednost in zvestoba samemu sebi in stvari sta bili edinstveni, energija zavidljiva, plameneči osebni žar, ki živi v vedno novih pobudah, enkratno. Z vsemi vrednotami in slabostmi je bil osebnost večjega formata, ki ji ni nič človeškega tuje, a premore prav zato, ker veliko pozna in ve, skromnost in preprostost kot največji od človeških dragocenosti. Čeprav se je slovenski povojni literarni zgodovini in tudi Slodnjaku marsikaj očitalo in zamerilo, je vendar treba obema priznati nekaj: z dediščino svojih učiteljev sta dobro ravnala. Nista je le ohranila, marveč sta jo obogatila in pomnožila po izkustvih in spoznanjih, ki jima jih je dal razgibani čas in višja stopnja literarne znanosti. Zato tudi Slodnjak zasluži tisto najplemenitejše priznanje, ki je vsakemu resnemu slavistu dramilo in klic v zavest, stavek namreč, ki je zapisan na spomeniku prof. Prijatelja pred ljubljansko Narodno in univerzitetno knjižnico: Lepoto slovenske knjige pravično presojal, goreče ljubil, vneto oznanjal!